

Miejsce na identyfikację szkoły

ARKUSZ PRÓBNEJ MATURY Z OPERONEM HISTORIA

POZIOM ROZSZERZONY

**LISTOPAD
2016**

Czas pracy: 180 minut

Instrukcja dla zdającego

1. Sprawdź, czy arkusz egzaminacyjny zawiera 36 stron (zadania 1.–24.). Ewentualny brak zgłoś przewodniczącemu zespołu nadzorującego egzamin.
2. Odpowiedzi zapisz w miejscu na to przeznaczonym przy każdym zadaniu.
3. Pisz czytelnie. Używaj długopisu/pióra tylko z czarnym tuszem/atramentem.
4. Nie używaj korektora, a błędne zapisy wyraźnie przekreśl.
5. Pamiętaj, że zapisy w brudnopisie nie podlegają ocenie.

Życzymy powodzenia!

Za rozwiązanie wszystkich zadań można otrzymać łącznie **50 punktów**.

Wpisuje zdający przed rozpoczęciem pracy

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

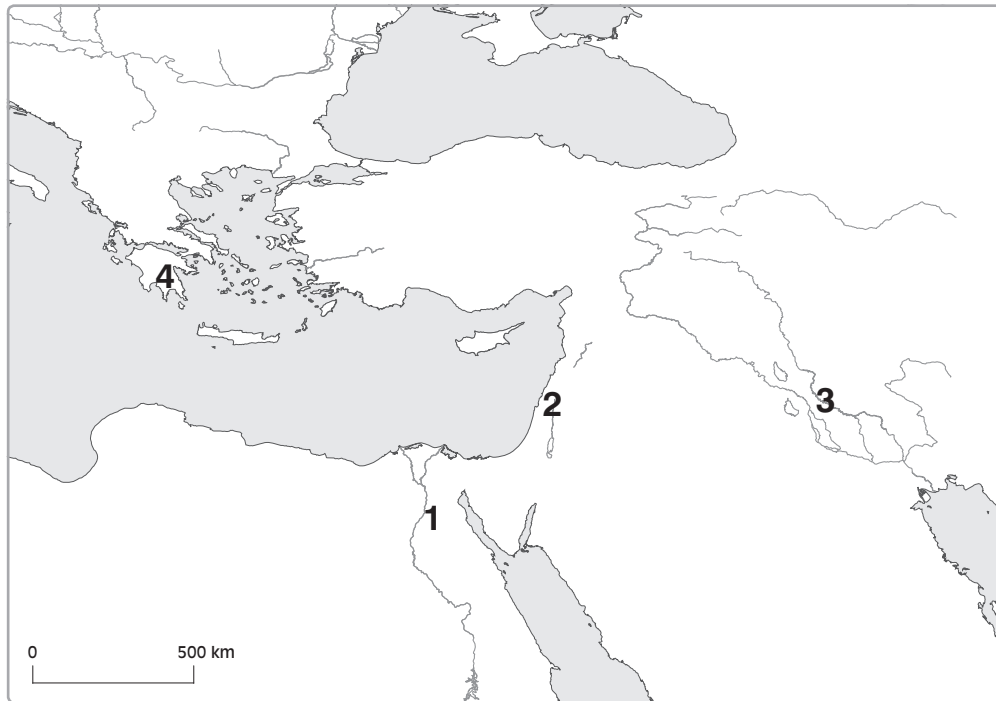
PESEL ZDAJĄCEGO

--	--	--

**KOD
ZDAJĄCEGO**

Materiał do zadania 1.

Mapa. Obszary starożytnych kultur

Zadanie 1. (0–1)

Wpisz do tabeli cyfry odpowiadające na mapie obszarom starożytnych kultur, których dotyczą zacytowane fragmenty tekstów.

	Fragmenty dotyczące państw starożytnych	
1.	[...] Jeśli obywatel mienie boga lub pałacu skradł, obywatel ten zostanie zabity i ten, który rzecz skradzioną w ręce swe przyjął zostanie zabity. [...] Jeśli obywatel albo srebro albo złoto, albo niewolnika, albo niewolnicę, albo byka, albo owcę, albo osła, albo cokolwiek innego z rąk syna obywatela lub niewolnika obywatela, bez świadka i kontraktu kupił, bądź na przechowanie przyjął, człowiek ten jest złodziejem (i) zostanie zabity. [...] [...], tłum. M. Stępień, Warszawa 2000, s. 25.	
2.	[...] wierzyli, że bezpieczeństwo i pomyślność kraju zależy od Maat bogini boskiego ładu [...]. W trzystopniowej strukturze społeczeństwa [...] tysiące urzędników musiało zapewnić sprawny przepływ poleceń z pałacu do ludu i rzetelną informację o wykonaniu woli władcy. Funkcje urzędnicze nie były dziedziczne, zależały przede wszystkim od predyspozycji i wykształcenia, dlatego też karierę mogli zrobić i ludzie niskiego stanu. [...] A. Paner, J. Iluk, <i>Cywilizacje starożytne. Historia, kultura, religia</i>, Gdańsk 2011, s. 11.	
3.	[...] Nasz ustrój polityczny nie jest naśladownictwem obcych praw, a my sami raczej jesteśmy wzorem dla innych niż inni dla nas [...] ponieważ opiera się na większości obywateli, a nie na mniejszości. W sporach prywatnych każdy obywatel jest równy w obliczu prawa [...]. W naszym życiu państwowym kierujemy się zasadą wolności. W życiu prywatnym nie wglądamy z podejrzliwą ciekawością w zachowanie się naszych współobywateli, nie odnosimy się z niechęcią do sąsiada [...]. [...], przekł. K. Kumaniecki, Warszawa 1988, s. 107.	

Materiały do zadania 2.

Źródło A.

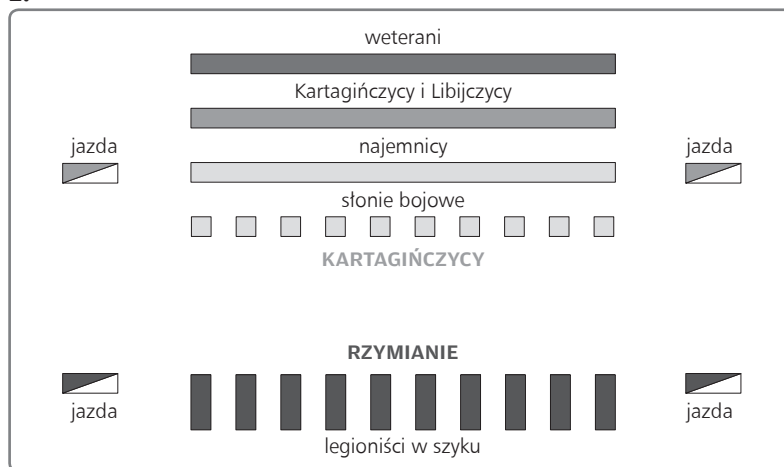
Fragment autorstwa starożytnego historyka Polibiusza

[...] A kiedy już pora roku pozwalała zbierać zapasy z tegorocznych plonów, wywiódł Hannibal swe wojsko z obozu koło Gerunium. Uważając zaś za rzecz korzystną, żeby na wszelki sposób zmusić nieprzyjaciół do walki, zajął zamek miasta [...]. [...] w nim bowiem nagromadzili Rzymianie zboże i resztę zapasów okolicy Kanuzjum i stamtąd zawsze wedle potrzeby sprowadzali je do obozu. [...] kiedy teraz nieprzyjaciół zajął zapasy wojenne i zamek [...] Senat zdecydował, żeby walczyć i wydać bitwę nieprzyjaciółom [...]. Rzymianie zaś długo stawiali opór, póki bili się na peryferiach, zwracając się przeciw tym, co ich osaczyli. Lecz gdy dookoła walczący ciągle padali i w krótkim czasie ujęto ich w kleszcze, w końcu wszyscy na miejscu polegli, wśród nich też Marek Gneusz [...]. [...] Tylko niewielu zbiegło do Weruzji, a wśród nich był też Gajusz Terencjusz, rzymski konsul, mąż, który haniebną obrat ucieczkę [...]. Otóż taki był wynik bitwy stoczonej między Rzymianami a Kartagińczykami [...]. Rzymianie wtedy bezsprzecznie byli pokonani i w sławie oręża musieli ustąpić wrogowi [...].

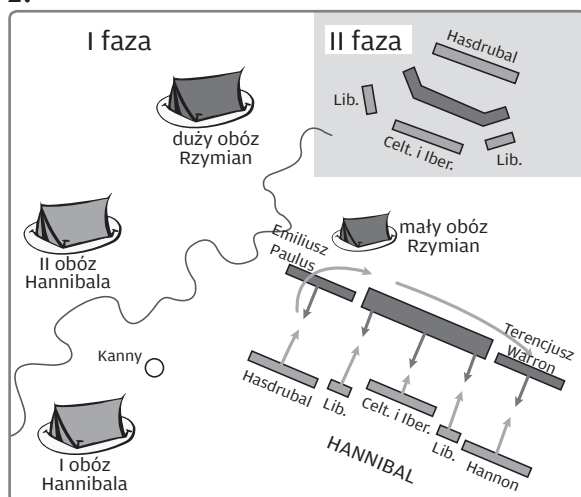
Polibiusz, *Dzieje*, przekł. S. Hammer, M. Brożek, t. 1–2, Wrocław 2005, s. 178, 185–186.

Źródło B. Plany bitew

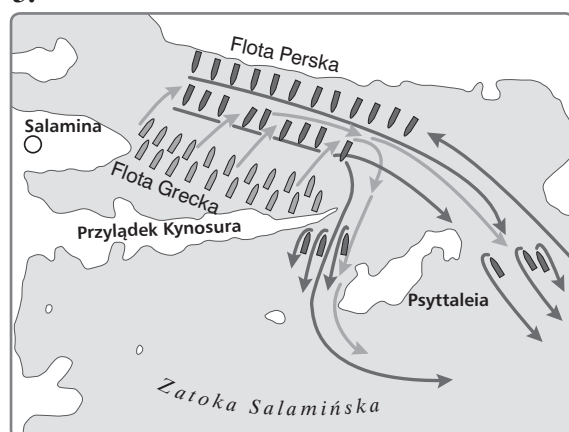
1.

2.

3.

Zadanie 2. (0–1)

a) Przyporządkuj odpowiedni schemat bitwy ze źródła B opisowi ze źródła A.

.....

b) Podaj rok, w którym rozegrała się ta bitwa.

.....

c) Na podstawie własnej wiedzy wymień element, który zdecydował o wyjątkowości opisanej bitwy.

.....
.....
.....
.....
.....

Materiały do zadania 3.

Źródło A.

Fragment opracowania historycznego

[...] Cesarze aż do połowy III w. nie wydawali wprawdzie jakiejś wyraźnej ustawy, skierowanej przeciw chrześcijanom, którzy byli jednak pociągani do odpowiedzialności karnej na podstawie różnych oskarżeń, np. o powodowanie zamętu w społeczeństwie, a także zarzucano im tajemnicze przestępstwa [...]. Tajemniczy tryb życia chrześcijan, ich niechęć do uczestniczenia w życiu publicznym, podejrzenia o dokonywanie rytualnych zbrodni – wszystko to powodowało niechęć znacznej części społeczeństwa w różnych rejonach Imperium Romanum. Inicjatywę prześladowań chrześcijan podejmowali często namiestnicy prowincji licząc się z nastrojami ludności. [...] W okresie stabilizacji stosunków w Imperium zalecenia cesarskie ograniczały się do karania tych chrześcijan, którzy ujawnili swą przynależność do źle widzianej sekty i nie chcieli wyrzec się zabobonu. [...] W wypadku klęsk powszechnych przedstawiciele władzy cesarskiej chętnie zrzucali odpowiedzialność za nie na chrześcijan, aby uspokoić wzburzony tłum [...]. Nowy przesąd budził obawę, bowiem dla Rzymian wiarygodną religią była tylko dawna religia i tylko taka zastępowała na szacunek. [...]

M. Jaczynowska, D. Musiał, M. Stępień, *Historia starożytna*, Wrocław 2008, s. 570.

Źródło B.

Fragment opracowania historycznego

[...] Chrześcijaństwo [...] głosiło jednak także wzajemną równość ludzi wobec siebie i posłannictwo ubóstwa, co zjednywało mu szerokie kręgi wiernych. Konsekwentny monoteizm, negacja porządku ziemskiego (państwa rzymskiego), w tym odmowa oddawania czci bogom państwowym (także władcy), wywoływała wobec chrześcijan zdecydowaną niechęć kół rządzących. Niepokoili także wewnętrzna organizacja chrześcijaństwa, której nie miały inne religie. To powodowało, że władcy III wieku zaczęli w chrześcijaństwie jako takim postrzegać konkurencyjną wobec państwa organizację, co więcej, nie dającą się przez państwo kontrolować.

L. Mrozewicz, *Historia powszechna. Starożytność*, Poznań 1999, s. 244.

Zadanie 3. (0–2)

Na podstawie zamieszczonych fragmentów tekstów ze źródeł A i B podaj, co według opinii ich autorów stało się przyczyną prześladowań chrześcijan. Rozstrzygnij, jaki charakter miały te prześladowania – polityczny czy religijny. Uzasadnij swoje zdanie.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiał do zadania 4.

Fragment tekstu ze średniowiecznego latopisu*

[...] Za grzechy nasze przyszli nieznani poganie za wielkiego księcia kijowskiego Mścisława Romanowicza, wnuka Rościsława Mścisławicza. Przybyli jacyś niesamowici bezbożni Morabici, zwani Tatarami, a których nikt nie świadom dobrze jasno, co oni za jedni i skąd przybyli. I jaki jest ich język i z którego są plemienia i jaka ich wiara. Zowią się Tatarami, a inni wołają ich Taurmeny, a drudzy Peczenigi [...]. Kotiak był teściem kniazia halickiego Mścisława Mścisławowicza, i przyszedł do zięcia Mścisława z pokłonem z kniaziami połowieckimi, do Halicza, i do wszystkich kniazów ruskich, [...], mówiąc do nich tak: Naszą ziemię opanowali dzisiaj Tatarzy, a jutro przyjdą wziąć waszą, więc brońcie nas, a jeżeli nie pomożecie nam, w takim razie my teraz będziemy wyróżnieni, a wy jutro! [...] I zjednoczywszy całą ziemię ruską przeciw Tatarom, przyszli nad rzekę Dniepr na Zarub, na ostrów waregski. [...] I przyszła klęska na wszystkich kniazów ruskich, jakiej nie było jeszcze od początku ziemi ruskiej. Widział wielki książę kijowski, że było źle i nie ruszył się nigdzie z miejsca swego; stał na wzgórzu nad rzeką Kałką; było bowiem miejsce kamieniste i tam sporządził gródek kolisty, i z tego gródka bił się z nimi przez trzy dni [...]. A inni Tatarowie poszli za kniaziami ruskimi, bijąc ich aż do Dniepru. [...] Książę Michał Mścisławicz przebiegł przez Dniepr [...] a sam ledwo uciekł od Tatarów do Halicza. A kniaziowie młodszy nadbiegli z nielicznymi towarzyszami, a książę Włodzimierz Rurykowicz przybiegł do Kijowa i zasiadł na stolcu. [...]

Cyt. za: F. Koneczny, *Dzieje Litwy i Rusi* [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, z. 22, Kraków 1924, s. 7, 9.

**Latopis* – stosowana na Rusi od XI do XVIII w. forma historiografii.

Zadanie 4. (0–1)

Na podstawie treści źródła i własnej wiedzy oceń prawdziwość poniższych zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F – jeśli jest fałszywe.

1.	W zamieszczonym źródle mowa o klęsce, jaką ponieśli Rusini i Połowcy nad rzeką Kałką w 1223 r.	P	F
2.	Wspomniany w tekście Kotiak to chan naczelny Połowców, który zwrócił się do Mściława Mściławowicza Udałego z prośbą o pomoc w powstrzymaniu ataku Mongołów bytujących między dolną Wołgą i Donem.	P	F
3.	Koalicja książąt ruskich została zorganizowana przez Mściława Udałego, księcia połowieckiego.	P	F

Materiały do zadania 5.

Źródło A.

Fragment *Kroniki Galla Anonima*

[...] I gdy tak wielkie krzywdy i klęski znosiła Polska od obcych, nie rozsądniej wszakże i sromotniej dręczoną była przez własnych mieszkańców. Albowiem niewolnicy powstałi na panów, wyzwolenicy przeciwko szlachetnie urodzonym, sami się do rządów wynosząc, a jednych z nich na odwrót w służbie dla siebie zatrzymawszy, innych pozabijawszy, [...] zbrodnictwo rozdrapali dostojęstwa. Nadto jeszcze, porzucając wiarę katolicką – czego wypowiedzieć nie możemy bez płaczu i lamentu – rozpoczęli bunt przeciw biskupom i księżom Boga [...].

Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, przekł. R. Grodecki, Kraków 1923, s. 32.

Źródło B.

Fragment *Powieści minionych lat Nestora*

[...] Tegoż roku [1030] poszedł Jarosław na Czudy, i zwyciężył ich, i założył gród Juriew. Tego czasu umarł Bolesław Wielki w Lachach, i był bunt w ziemi lackiej: ludzie powstawszy pozabijali biskupów i popów, i bojarów swoich, i był u nich bunt w ziemi lackiej [...]. Roku 6539 [1031]. Jarosław i Mściław zebrali wojów mnogich, poszli na Lachów, i zajęli grody czerwieńskie znowu, i spustoszyli ziemię lacką, i mnóstwo Lachów przywiedli, i rozdzielili ich. Jarosław osadził swoich nad Rosią. [...]

Cyt. za: <https://slowianowierstwo.wordpress.com/informacje/cale-ksiegi/nestor-powiec-minionych-lat/nestor-powiec-minionych-lat-czesc-50-56-jaroslaw/> (data dostępu: 27.09.2016 r.)

Zadanie 5. (0–1)

Opisane w tekstach źródłowych wydarzenia Paweł Jasienica w swojej książce zatytułowanej *Polska Piastów* nazwał „powstaniem ludowym”. Rozstrzygnij, czy to określenie jest trafne, oraz podaj, w jakich okolicznościach doszło do opisanych wydarzeń.

.....

.....

.....

.....

.....

Materiały do zadania 6.

Źródło A.

Fragment opracowania historycznego

[...] W okresie średniowiecza świat islamu stanowił największą potęgę militarną na kuli ziemskiej, a jego armie walczyły równolegle na trzech kontynentach: w Europie, Afryce, Indiach i Chinach. Świat islamu był również w tym czasie dominującą potęgą ekonomiczną na naszym globie importując niewolników, kość słoniową i złoto z Afryki, wełnę i drewno z Europy, jedwab i wyroby rzemiosła z Chin. [...] Pod koniec VIII wieku sztuka wyrobu papieru dotarła do Bagdadu, sto lat później do Egiptu, około 1100 roku do Maroka, w połowie XII stulecia do muzułmańskiej Hiszpanii, a stamtąd do chrześcijańskiej Europy [...]. Na Zachodzie cyfry [...] nazywane są arabskimi, gdyż dotarły do średniowiecznej Europy za pośrednictwem matematyków arabskich. [...] W IX wieku muzułmańscy tłumacze przełożyli na arabski hinduskie prace astronomiczne, dzieła Platona, Arystotelesa, Galena i wiele innych tekstów greckich, które od czasu najazdów barbarzyńców z północy były dla uczonych łacińskich niedostępne. Do tego antycznego bogactwa myśli uczeni arabscy dodali własne przemyślenia, obserwacje i eksperymenty. [...] Dalekiemu Bagdadowi niewiele ustępowała na zachodzie arabska Kordoba, która w czasach rozkwitu liczyła pół miliona mieszkańców i miała trzysta łaźni publicznych. To piękne miasto przecinały kilometry brukowanych ulic oświetlonych zawieszonymi na domach lampami, kiedy w Londynie nawet siedemset lat później nie było na ulicy żadnej latarni, a w Paryżu każdy, kto przekraczał próg swego domu wpadał po kostki w błoto. [...]

A. Flis, *Europa, Chiny i świat islamu* [w:] *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości. Polska, Europa, świat*, pod red. W. Wesółskiego, J. Włodarczyka, Warszawa 2005, s. 7–9.

Źródło B.

Fragment opracowania historycznego

[...] W islamie w ciągu kilku pierwszych wieków rozwinął się system lecznictwa, którym objęta była znaczna część społeczeństwa muzułmańskiego. Ten stan odzwierciedlają powstałe wówczas podręczniki. Najważniejszy niewątpliwie jest Kanon medycyny Awicenny przetłumaczony przez Gerharda z Kremoney. [...]

J. Danecki, *Co zawdzięczamy islamowi*, „Znak”, 512/1998, s. 24.

Zadanie 6. (0–2)

a) Na podstawie tekstów źródłowych oraz wiedzy własnej wymień elementy obecne w kulturze i nauce arabskiej, z których twoim zdaniem skorzystała cywilizacja Zachodu, wkraczając w epokę renesansu.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Określ, czy jest zasadne zdanie Eweliny Szlemp: [...] *Średniowieczna Europa była uczniem świata islamu, a jeśli chodzi o naukę i sztukę, w pewnym sensie była od niego uzależniona, musiała polegać na arabskich wersjach utworów greckich, w inny sposób niedostępnych [...]*.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiały do zadania 7.

Źródło A.

Fragment *Kroniki Galla Anonima*

[...] Jak zaś doszło do wypędzenia króla Bolesława z Polski, długo byłoby o tym mówić; tyle wszakże można powiedzieć, że sam będąc pomazańcem [Bożym] nie powinien był [drugiego] pomazańca za żaden grzech karać cielesnie. Wiele mu to bowiem zaszkodziło, gdy przeciw grzechowi grzech zastosował i za zdradę wydał biskupa na obcięcie członków. My zaś ani nie usprawiedliwiamy biskupa zdrajcy, ani nie zalecamy króla, który tak szpetnie dochodził swych praw – lecz pozostawmy te sprawy, a opowiedzmy, jak przyjęto go na Węgrzech. [...]

Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, przekł. R. Grodecki, Kraków 1923, s. 39.

Źródło B.

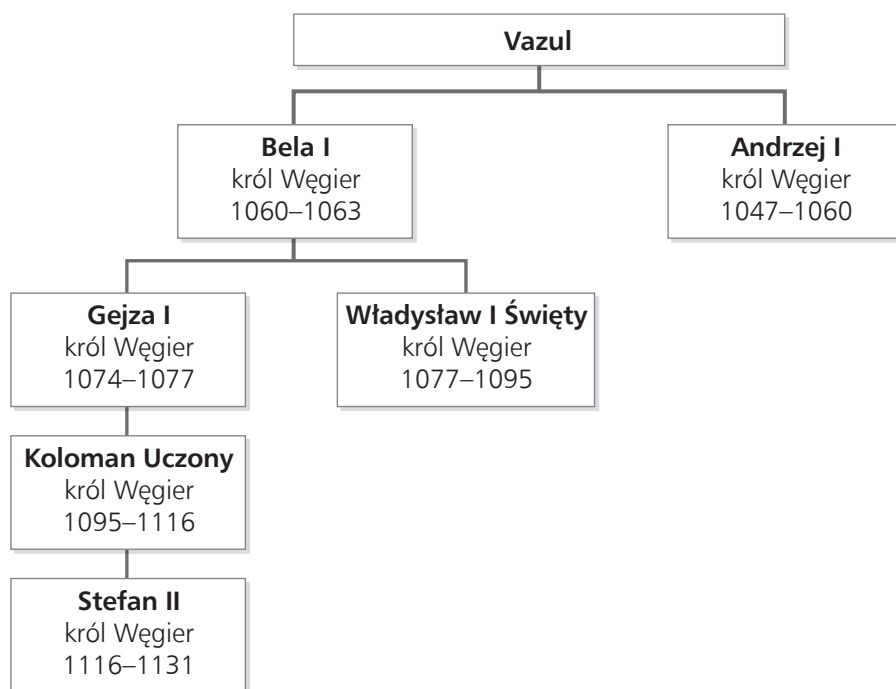
Fragment *Kroniki polskiej Wincentego Kadłubka*

[...] A gdy prześwięty biskup krakowski Stanisław nie mógł odwieźć go od tego okrucieństwa, najpierw grozi mu zagładą królestwa, wreszcie wyciąga ku niemu miecz kłutwy. Atoli on, jak był zwrócony w stronę nieprawości, w dzikie popada szaleństwo, bo pocięte drzewa łatwiej złamać można niż naprostować. Rozkazuje więc przy ołtarzu, pośród inful, nie okazując uszanowania ani dla stanu, ani dla miejsca, ani dla chwili – porwać biskupa! Ilekroć okrutni służalcy próbują rzucić się na niego, tylekroć skruszeni, tylekroć na ziemię powaleni łagodnieją. Wszak tyran, łącząc ich z wielkim oburzeniem, sam podnosi świętokradzkie ręce [...]. A ja ze zdumienia i z jakowegoś przerażenia całkiem zdątwiałem, tak iż ledwie pojąć, a coś dopiero językiem, coś piórem wyrazić zdołałem. [...] Po tym wydarzeniu ów okrutnik ojczyźnie niemniej jak i ojcom obmierzły uchodzi na Węgry [...]. [...] król Węgier [...] z uprzejmością uszanowanie mu okazywał, a nawet pieszo wyszedł naprzeciw, by go uczcić. [...] Wkrótce potem Bolesław dotknięty niezwykłą chorobą zadał sobie śmierć [...].

Mistrz Wincentego, zwanego Kadłubkiem, *Kronika polska*, przekł. A. Józefczyk i M. Studziński, Kraków 1862, s. 73, 76–77.

Źródło C.

Fragment drzewa genealogicznego dynastii Arpadów

Na podstawie: www.britannica.com (data dostępu: 07.07.2016 r.)

Zadanie 7. (0–2)

a) Odnosząc się do tekstów źródłowych, napisz, jakiego wydarzenia dotyczą i jakie były jego konsekwencje. Wyjaśnij przyczynę różnic w opisach tego wydarzenia sporządzonych przez kronikarzy Gala Anonima i Wincentego Kadłubka.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Podaj rok opisanej w tekstach ucieczki króla polskiego na Węgry oraz wskaż, jaki król panował w tym czasie w tym kraju.

.....

Materiał do zadania 8.

Fragment aktu wydanego przez polskiego króla

[...] W imię Pana, Amen. Na wieczną rzeczy pamiątkę. My, Kazimierz z Bożej łaski król Polski, a oraz [książę] krakowski, sandomierski, sieradzki, łęczycki, kujawski, wielki książę litewski, Rusi, Prus, ziem: chełmińskiej, królewieckiej, elbląskiej i pomorskiej pan i dziedzic [oznajmiamy:] [...] udzielać szczerzej korzyści obrony i pomocy tym, którzy względem serca, że wierzą, iż klęski i opresje ich, [...] mogą być zniesione tylko przez naszą prawicę, a nie inną [...]. [...] ziemie i państwa wymienione do Królestwa Polskiego przyłączamy ponownie włączamy, wcielamy i inkorporujemy oraz dopuszczamy przyłączamy i włączamy do użytkowania [i] uczestnictwa we wszystkich dobrach, prawach, wolnościach i prerogatywach, które posiadają dotąd prałaci, panowie i szlachta Królestwa Polskiego, a zwłaszcza co do elekcji i koronacji przyszłych królów polskich [...]. [...] Aby zaś uczuli hojność, słuszość i sprawiedliwość złane z naszej prawicy na wszystkich razem i każdego z osobna [...], [aby] w zmianie władców znaleźli także zmianę i usunięcie ucisku – daninę, która w języku potocznym nazywa się cłem funtowym, także wszystkie inne cła na wodzie i lądzie [...] znosimy. [...] Z naszej królewskiej hojności usuwamy, uchylamy i znosimy opłatę w mowie potocznej zwanej cłem funtowym, jak też i wszystkie cła na wodach i ziemi, wprowadzone gdziekolwiek [...]. Także wszyscy rycerze szlachta, mieszczenie i mieszkańcy ziem wymienionych przeniesieni i wcieleni na prawo, do właściwości i własności Królestwa Polskiego, tym również są przez nas obdarzeni przywilejem, że godności i urzędy dotąd tam istniejące i w przyszłości ustanawiane, także grody i tenuty miast [...] będziemy powierzali nie żadnemu obcemu lub cudzoziemcowi [...].

Cyt. za: K. Górski, *Związek Pruski i poddanie się Prus Polsce*, Poznań 1949, s. 54, 60–63.

Zadanie 8. (0–1)

Na podstawie źródła oceń prawdziwość podanych zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F – jeśli jest fałszywe.

1.	Zamieszczone fragmenty tekstu pochodzą z hołdu wieczystego, jaki Związek Prus złożył królowi polskiemu w 1456 r.	P	F
2.	Wcielenie ziem pruskich przez Kazimierza Jagiellończyka oznaczało między innymi dopuszczenie przedstawicieli Prus do elekcji władcy.	P	F
3.	Król na mocy aktu zniósł obciążenia ekonomiczne nałożone przez władze zakonu na poddanych, wśród nich cła funtowe i prawo nabrzeżne.	P	F

Materiały do zadania 9.

Źródło A.

Fragment opracowania historycznego

[...] Szlachta hiszpańska (i portugalska) szukała dla siebie nowego miejsca, którego została pozbawiona wraz z zakończeniem rekonkwisty. Hiszpanie naśladowali Portugalczyków i konkurowali z nimi [...]. Zjednoczona Hiszpania była gotowa psychologicznie, militarnie i technicznie do dalszej ekspansji. [...] Kolumb, żeglarz genueński, po nieudanych próbach zainteresowania władcy Portugalii planem dopłynięcia do Indii przez Atlantyk udał się do Hiszpanii. Dzięki pomocy uzyskanej od franciszkanów (z klasztoru La Rabida obok Huehly) dotarł na dwór królewski. Izabela zgodziła się rozpatrzyć plan Kolumba po zakończeniu wojny z Grenadą. W obozowisku Hiszpanów pod tym miastem (Santa Fe) podczas świętowania zwycięstwa doszło do spotkania Kolumba z królewską parą. [...] Królowie katoliccy zgodzili się poprzeć wyprawę. [...]

T. Miłkowski, P. Machcewicz, *Historia Hiszpanii*, Wrocław 1998, s. 126–127.

Źródło B.

Herbert George Wells o umysłowym odrodzeniu Europy

[...] Opublikowanie podróży Marka Pola wywarło w Europie głębokie wrażenie. [...] W dwa wieki później podróże Marka Pola czytał niejaki Krzysztof Kolumb, żeglarz genueński, który powziął świetną myśl dotarcia do Chin, płynąc na zachód dookoła świata. [...] Od dawna zapomniane odkrycie, że ziemia jest okrągła, zyskiwało na nowo uznanie w umysłach ludzkich. Idea, aby płynąc na zachód dotrzeć do Chin, nastroczała się niemal sama przez się. Sprzyjało jej wynalezienie kompasu, dzięki czemu żeglarz nie był zdany na łaskę pięknej pogody, podczas której gwiazdy wskazywały mu drogę. [...] Mimo to Kolumb napotkał wiele trudności, zanim zdobył okręty dla sprawdzenia swej idei. Chodził od jednego dworu europejskiego do drugiego. Dopiero w Granadzie, świeżo zdobytej na Maurach, uzyskał pomoc Ferdynanda i Izabeli, i mógł wreszcie wyjechać w nieznane światy z trzema małymi okrętami. [...]

H.G. Wells, *Historia świata*, przekł. J. Parandowski, Wrocław 1980, s. 100.

Zadanie 9. (0–2)

a) Na podstawie tekstów źródłowych wskaż, jakie okoliczności sprzyjały podjęciu realizacji planów Kolumba.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Podaj imiona i przydomki pary królewskiej wspierającej Kolumba.

.....

.....

Materiały do zadania 10.

Źródło A.

Źródło z epoki [fragment]

[...] *W nagrodę i dla zadośćuczynienia niniejszemu przymierzowi Jego Świętobliwa Królewska Mość obiecuje dać i wyrobić dla Jego Wysokości według paktów całą resztę ziem polskich, z wyjątkiem tych, które zawarował dla siebie, swych następców i korony szwedzkiej, jak niemniej dla Najjaśniejszego elektora brandenburskiego, dla księcia Radziwiłła i kozaków [...]. A mianowicie Jego Królewska Mość dla siebie, następców i korony szwedzkiej waruje całe Kujawy, Prusy, Kaszuby, Pomorze od Nowego Dworu razem z częściami, które leżą ku stronie pruskiej, województw płockiego i mazowieckiego, jako też pas nadbużański ku Warszawie dwumilowej szerokości i całe Podlasie; na Litwie Żmudź, powiaty kowieński, wołkowyski, upicki i bractawski i w bok, wzdłuż rzeki Dźwiny z pasem dwumilowym od brzegu, aż w głąb województw połockiego i witebskiego [...], nadto Kurlandię, Semigalię, księstwa ruskie i inflanckie. Dla księcia Radziwiłła województwo nowogrodzkie z innymi posiadłościami, gdziekolwiek je dotąd ma, prawem zwierzchnictwa. Dla najjaśniejszego elektora brandenburskiego województwa łęczyckie, kaliskie, poznańskie i sieradzkie z ziemią wieluńską [...]. Pozostałą część Małej i Wielkiej Polski i co jeszcze do Korony Polskiej i Wielkiego Księcia Litewskiego należy, z wyjątkiem ziem zarezerwowanych powyżej lub w artykule następnym, wszystko to przejdzie na własność Jego Wysokości.*

Cyt. za: *Wiek [...]* w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 246.

Źródło B.

Fragment opracowania historycznego

[...] *Któż nie zna świetnego przebiegu operacji Karola X. Zaczął on głośnie karierę, zapraszając cara i elektora brandenburskiego do wspólnych robót rozbiornych w Polsce, ale rezerwując sobie wszystkie jej nadmorskie prowincje. Królestwo Jana Kazimierza po sześcioletniej walce z Kozakami i Tatarami znalazło się na skraju przepaści; Wielkie Księstwo Litewskie niemal w całości zalane przez Moskwę, ale obrona cywilizacji zachodniej przed barbarzyństwem Wschodu niewiele obchodziła Karola Gustawa; jego rzeczą było – mówiąc językiem dzisiejszych historyków szwedzkich – wykończenie „Östersjövälde”, tj. mocarstwa opasującego Bałtyk. Ledwo wkroczył do Wielkopolski, znajduje znieprawionych magnatów, którzy do jego stóp prowadzą tę całą dzielnicę; nim zawładnął resztkami Litwy, wyczekują go tam kalwińscy Radziwiłłowie, gotowi przyjąć z jego rąk niby samorządne księstwo lenne. [...]*

W. Konopczyński, *Kwestia bałtycka jako zagadnienie międzynarodowe w czasach nowożytnych*, Toruń 1933, s. 17.

Zadanie 10. (0–3)

a) Na podstawie tekstów źródłowych A i B napisz, jakiego układu dotyczą.

.....

b) Podaj rok podpisania tego układu oraz jego sygnatariuszy.

.....

.....

c) Wyjaśnij, jakie były główne założenia układu.

.....

.....

.....

Materiały do zadania 11.

Źródło A.

Fragment diariusza Piotra I

[...] Dnia 22 października, jako w dniu uroczystości z okazji zawarcia pokoju, jego cesarska wysokość raczył być obecny w katedralnej cerkwi Przenajświętszej Trójcy, gdzie, po odprawieniu liturgicznych modłów, odczytano w pierw traktat zawarty z jego wysokością królem szwedzkim i z koroną szwedzką, potwierdzający pokój wieczysty. Następnie odczytane zostało z ambony kazanie przez arcybiskupa pskowskiego, w którym wymieniono obszernie wszystkie chwalebne czyny jego wysokości, z wszelkimi dobrodziejstwami, jakie w czasie całego swego panowania, a szczególnie w czasie tej wojny, wyświadczył swemu państwu i poddanym, wobec czego imię Ojca ojczyzny, cesarza I wielkiego godnie mu przystoi [...]. Dzięki sławnym i walecznym czynom wojskowym i politycznym waszej cesarskiej wysokości, dzięki jedynie waszej nieustrudzonej pracy i kierownictwu, my, wasi wierni poddani, zostaliśmy z mroku niewiedzy wprowadzeni na arenę sławy całego świata, i, tak powiedziawszy, z niebytu w byt i do społeczności narodów politycznych włączeni, co jest wiadome nie tylko nam, lecz i całemu światu [...] najpokorniej błagać w imieniu poddanych wszystkich stopni całego narodu wszechrosyjskiego państwa waszej wysokiej Mości, abyście na znak naszego skromnego uznania za tyle nam i całej naszej ojczyźnie dobrodziejstw udzielonych, przyjąć od nas zechcieli tytuły ojca ojczyzny, Piotra Wielkiego, imperatora wszechrosyjskiego [...].

Cyt. za: *Wiek XVI–XVIII w źródłach, Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 377–378.

Źródło B.

Fragment opracowania historycznego

[...] pod Narwą spotkali się po raz pierwszy twarzą w twarz w walce Karol XII i Piotr I, a każdy z nich był przekonany o słuszności swojej sprawy. Dla Piotra była to misja budowniczego imperium; zdobycie nadbałtyckiego portu, który jego zdaniem należał się Rosji, uznawał za działanie patriotyczne, otwierające jego ojczyźnie drogę do świata zewnętrznego. [...] Wojska Piotra straciły setki dział i duże zapasy amunicji. Karol nie mógł się powstrzymać od triumfalizmu [...]. Na początku wojny stwierdził: „Najpierw mam zamiar skończyć z pierwszym z moich wrogów, a potem porozmawiam z kolejnym”. Tym pierwszym był niepokojący Karola król polski, a następnie można byłoby zająć się Rosją. Wiosną 1702 najechał na ziemie polskie [...]. W roku 1709 w Połtawie obwarowały się niewielkie siły rosyjskie. Karol zaczął oblężenie miasta w maju [...]. Piotr przybył na początku czerwca i rozproszył wojska wzdłuż długiego, otwartego korytarza przecinającego gęsto zalesione obszary [...]. [...] bitwa wywołała trwałą zmianę sytuacji w Europie. [...] Karol XII nie złożył broni. Spędził pięć lat w Turcji, próbując podżegać Osmanów do wojny z Rosją. [...] Karol szukał odwetu, a jego poddani byli już zmęczeni wojną i pragnęli spokoju. Nie bacząc na to, król zaplanował nową ofensywę militarną w roku 1718 [...].

J. Cummins, *Najwięksi rywale w historii*, Warszawa 2010, s. 136–145.

Źródło C.

Mapa przedstawiająca działania wojenne

Zadanie 11. (0–2)

Na podstawie tekstów źródłowych i własnej wiedzy wykonaj polecenia.

a) Oceń prawdziwość podanych zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F – jeśli jest fałszywe.

1.	Opisane w źródłach wydarzenia są wynikiem nieudolnego spisku przeciw królowi szwedzkiemu Karolowi XII i carowi rosyjskiemu Piotrowi I zawiązanego z inicjatywą króla duńskiego Fryderyka I i Augusta II Mocnego.	P	F
2.	Zmagania militarne Karola XII i Piotra zakończyły się pokojem w Nystad w 1721 r., w wyniku którego Szwecja straciła status mocarstwa europejskiego.	P	F
3.	Zwieńczeniem przeprowadzonych reform w kraju oraz wzmocnienia międzynarodowej pozycji Rosji było przyjęcie przez Piotra I tytułu imperatora.	P	F

b) Zaznacz poprawne dokończenia zdania.

Wydarzenie, którego dotyczą źródła, znane jest w historii jako

- A. wojna secesyjna.
- B. wojna 13-letnia.
- C. wojna o Inflanty.
- D. wojna północna.

Materiały do zadania 12.

Źródło A.

Hugo Kołłątaj o potrzebie reformy państwa

[...] *Prawodawca, mówię, powinien najprzód rozebrać u siebie, dlaczego to nowej konstytucji potrzeba? Dlaczego niszczał i upadał pod dawną? [...] Salus populi suprema lex esto [niech prawo narodu będzie najwyższym prawem], było to prawo kardynalne Rzymian. I sprawiedliwie, bo kto człowieka na pierwszym widoku w swym prawodawstwie umieścił, ten klasy ludzi potrafi porządnie rozdzielić i przy swych prerogatywach utrzymać. Lecz kto zaczyna od prerogatyw pewnej liczby obywateli, ten jest despota, nieprzyjaciół ludzkości i wolności, ten ogałaca człowieka z jego jestestwa, ten nigdy sobie całkowitości narodu wyobrazić nie potrafi, a zatem kto na niewoli fundamenta wolności zakłada, tego cała budowa będzie anarchią, a szczyt gmachu rad nierad pokryć musi despotyzmem [...].*

Cyt. za: *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 428–429.

Źródło B.

Stanisława Staszica Przestrogi dla Polski [fragment]

[...] *Równość, wolność i własność są najpotrzebniejszym i najprostszym wnioskiem z praw człowieka. Nikt nie rodzi się ani z przywilejem nieoddzielnym próżnowania i bogactwa, ani z przeznaczeniem nieodmiennym pracy i ubóstwa. Wszelkie dla ludzi bogactwo znajduje się w ziemi. Nie można bez największego gwałtu zabronić któremukolwiek człowiekowi nabywania własności ziemi. [...] Wolność człowieka zasadza się na wolnym używaniu swoich własności według prawa. Prawo w towarzystwie jest wyrokiem woli powszechnej. Wola powszechna jest zbiorem woli wszystkich. Do ustanowienia prawa każdy obywatel albo przez siebie, albo przez swojego posła należy. Prawo, czyli woli powszechnej wyrok, nie powinno zakazywać, tylko czynności takie, co prawu wszystkich, czyli towarzystwu, są szkodliwe. Najpierwszym znakiem woli powszechnej jest jednomyślność. [...] Wszelka magistratura, każdy w kraju urzędnik jest narzędziem nie mającym innej władzy, tylko tę, którą mu najwyższa moc udziela. [...]*

S. Staszic, *Pisma filozoficzne i społeczne*, t. I, oprac. B. Suchodolski, Kraków 1954, s. 9–10.

Zadanie 12. (0–2)

a) Na podstawie analizy tekstów źródłowych oraz wiedzy własnej wskaż, jakie założenia miały przyswieceć uchwaleniu Konstytucji Rzeczypospolitej i jakie były ich źródła.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Odnosząc się do tekstu źródłowego B i własnej wiedzy, rozstrzygnij, czy problemy i postulaty opisane przez Staszica znalazły swoje odzwierciedlenie w zapisach Konstytucji 3 maja. Wskaż, który z postulatów nie znalazł się w zapisie konstytucyjnym.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiały do zadania 13.

Źródło A.

Fragment źródła z epoki

[...] Mocarstwa sąsiadujące z Polską były tak często wciągane w zaburzenia wywołane przez bezkrólewia w tym państwie, że doświadczenia przeszłości zmusiły je do zajęcia się poważnie sprawami tego państwa [...]. Równocześnie też przyczynił się do zmodyfikowania kilku niewłaściwości ustrojowych w tym państwie [...]. Dwór berliński popierał tę akcję swego sojusznika, dwór wiedeński zaś chcąc ze swej strony uczestniczyć w korzyściach, a unikając kłopotów wynikających ze zbyt dużej liczby interweniujących w wewnętrzne sprawy Polski, uznał za stosowne zająć stanowisko neutralne [...]. Wszystko zwiastowało Polsce i jej sąsiadom stały pokój na przyszłość. Niestety jednak, podczas gdy można było oczekiwać jak najpomyślniejszego rozwoju, właśnie w tym czasie duch niezgody zawładnąwszy częścią narodu, zniszczył w jednej chwili wszystkie te nadzieje.

Obywatele powstałi jedni przeciw drugim. Frakcje uzurpowały sobie legalną władzę i nadużywały jej wbrew prawom i bezpieczeństwu publicznemu. Wszystko zostało zniszczone, prawo, porządek, handel, a nawet rolnictwo. [...]

Cyt. za: *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 412–413.

Źródło B.

Źródło z epoki

Zadanie 13. (0–3)

a) Podaj, który władca wydał patent przedstawiony na ilustracji w źródle B.

.....

b) Podaj, jakie wydarzenie było następstwem zdarzeń opisanych w źródle A. Wymień strony biorące udział w tym wydarzeniu oraz podaj jego rok.

.....

.....

c) Na podstawie źródła A wymień argumenty, jakie zostały wysunięte na poparcie racji inicjatorów wydarzenia, do którego nawiązują źródła.

.....

.....

.....

.....

.....

Materiał do zadania 14.

Fragmenty konstytucji Księstwa Warszawskiego z dnia 22 lipca 1807 r.

[...]

Art. 4. Znosi się niewola. Wszyscy obywatele są równi przed obliczem prawa. Stan osób zostaje pod opieką Trybunałów.

Art. 5. Korona książęca warszawska jest dziedziczną w osobie króla saskiego, jego potomków, dziedziców i następców podług porządku następstwa ustanowionego w domu saskim.

Art. 6. Rząd jest w osobie króla.

[...]

On sprawuje w całej swojej zupełności urzędowania władzy wykonawczej.

Przy nim jest praw początkowanie.

[...]

Art. 9. Król zwołuje, odracza i wyznacza dzień na zgromadzenie głównego sejm.

Zwołuje także sejmiki, czyli zgromadzenia powiatowe, i zgromadzenia gminne.

Prezyduje w senacie; gdy to przyzwoitym osądzi.

[...]

Art. 15. Rada Stanu roztrząsa, układa i stanowi projekta do praw lub urządzenia administracji publicznej, które przekłada każdy minister w przedmiotach tyczących się swych wydziałów.

[...]

Art. 17. Rada Stanu rozpoznaje zajścia o jurysdykcję, zachodzące między władzami administracyjnymi i władzami sądowymi tudzież co w administracji pod spór podpada, jako też oddanie pod sąd urzędników administracji publicznej.

[...]

Art. 19. Sejm składa się z dwóch izb, te jest z izby pierwszej, czyli izby senatorskiej, i z drugiej izby, czyli poselskiej.

Art. 20. Sejm główny zgromadza się co dwa lata w Warszawie, a to w czasie, oznaczonym aktem zwołującym, wydanym od króla.

[...]

Art. 23. Senat składa się z osiemnastu członków, to jest

sześciu biskupów

sześciu wojewodów

sześciu kasztelanów.

[...]

Cyt. za: Dziennik Praw. Ustawa Konstytucyjna Księstwa Warszawskiego, t. 1, Warszawa 1810.

Zadanie 14. (0–1)

Na podstawie powyższego źródła oceń prawdziwość podanych zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F – jeśli jest fałszywe.

1.	W myśl konstytucji z 1807 r. wszyscy obywatele zostali uznani za równych, co świadczy o antyfeudalnym charakterze tej ustawy zasadniczej.	P	F
2.	Rada Stanu była odpowiedzialna za przygotowywanie projektów ustaw, natomiast jurysdykcja leżała w gestii izby poselskiej.	P	F
3.	Konstytucja przyznawała księciu, czyli królowi saskiemu, pełnię władzy wykonawczej i inicjatywę ustawodawczą.	P	F

Materiały do zadania 15.

Źródło A.

Fragment opracowania historycznego

[...] *W pamięci ludu, tak skłonnej do utożsamiania sprawy z człowiekiem, Oliver Cromwell uosabia Rewolucję Angielską, a zwłaszcza jej bardziej niszczycielskie i gwałtowne strony. Cromwell burzący zamki i dwory, bezczeszczący kościoły ma swoje miejsce w folklorze [...]. [...] Olivera obwiniano o obrazoburstwo w znacznie większej mierze, niż na to zasługiwał: na jego reputację jako na profanatora miejsc świętych wpłynęła najpewniej i działalność spokrewnionego z nim sir Thomasa Cromwella, doradcy Henryka VIII. Ale wizerunek Cromwella wysadzającego twierdze króla, arystokracji i Kościoła ma pewne uzasadnienie: ostatecznie to właśnie osiągnęła rewolucja. [...] Długo pamiętano, jak Oliver troszczył się o to, by przed każdym zdolnym człowiekiem stała otworem kariera, jak dbał o tolerancję religijną, o handel, o jedność narodową, o wielkość Anglii. Być może lud cenił go tym wyżej, ponieważ odrzucili go zarówno torysi, jak i arystokratyczni republikańscy. [...]*

Ch. Hill, *Oliver Cromwell i rewolucja angielska*, przekł. I. Szymańska, Warszawa 1988, s. 261–262.

Źródło B.

Jakub Bossuet* o Cromwellu [fragment]

[...] *I oto zjawił się człowiek o niepojętej głębi umysłu. Równie przebiegły obłudnik, jak zręczny polityk, zdolny wszystko przedsięwziąć i wszystko ukryć, tak w boju, jak pokoju czynny i niestrudzony, dzięki swej chytryści i przezorności wydarł losowi, co tylko mógł, aż nadto czujny i na wszystko gotów, by nie wypuścić z rąk żadnej sposobności [...]. Dostrzegł on, że w nieskończonym zamęcie sekt, nie przestrzegających iż żadnych ustalonych praw, przyjemność swobodnego dogmatyzowania bez obawy powściągnięcia lub przymusu ze strony jakiegokolwiek władzy duchownej lub świeckiej, opanowała swym czarem wszystkie umysły. Tym sposobem udało mu się zjednać sobie wszystkich i uczynić z potwornego zbiorowiska groźną całość. Gdy nauczono się raz chwycić tłum przynętą wolności, na dźwięk samego imienia, gnał on odtąd na oślep. [...] Zręczny ich przewodnik już to walcząc, już dogmatyzując, już przybierając tysiączną maskę protektora i proroka, żołnierza i wodza, spostrzegł, że udało mu się tak oczarować wszystkich, że cała armia zapatrywała w nim zwierchnika zesłanego od Boga dla obrony niezawistości. [...]*

Cyt. za: *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 305.

*Jakub Bossuet (1627–1704) – biskup francuski, nadworny duchowny Ludwika XIV.

Zadanie 15. (0–1)

Wskaż różnice i podobieństwa pomiędzy ocenami dokonań Cromwella wyrażonymi przez autorów tekstów źródłowych. Wyjaśnij, z czego wynikały różnice w ich opiniach.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiały do zadania 16.

Źródło A.

Stanisław Kieniewicz o przyczynie upadku Rzeczypospolitej [fragment]

[...] W zakresie poszukiwania historycznej podbudowy dla bieżącej sytuacji politycznej rozwinęli największą aktywność konserwatyści krakowscy. Drogę wytknął im Walerian Kalinka, były współpracownik Hotelu Lambert. Już w ostatnich latach panowania Stanisława Augusta, poddał on rewizji pogląd na przyczynę upadku Rzeczypospolitej oraz postawił tezę, że wina leżała nie po stronie roztropnego króla, lecz nieopatrznych reformatorów i rewolucjonistów. [...] Myśl Kalinki podjął Józef Skulski, współautor Teki Stańczyka dopatrując się już w „złotym wieku” Polski załóżników jej upadku: w jej „młodszości cywilizacyjnej”, braku „instynktu rządu”, „wybujalym parlamentarystyce” itd. [...] Najbardziej konsekwentną syntezę tych poglądów dał Michał Bobrzyński, autor *Dziejów Polski*. Uzasadniał on, że Polska upadła z własnej winy, na skutek braku silnego rządu i bez wahania stawiał pod pręgierz wszystko to, co podkopywało w przeszłości silny rząd. [...]

S. Kieniewicz, *Historia Polski 1795–1918*, Warszawa 1996, s. 341–342.

Źródło B.

Władysław Smoleński o upadku Rzeczypospolitej [fragment]

[...] Niewątpliwie, że w Polsce istniała anarchia, że panował w niej fanatyzm katolicki i ucisk włościan. [...] Anarchia w pewnych okresach czasu istniała w każdym z państw europejskich, tak w Anglii i Francji, jak w Niemczech i Rosji [...]. Nie przeszkadzało to jednak tym państwom istnieć i rozwijać się. Historia beztendencyjna musi stwierdzić, że upadek państwowości polskiej spowodowało nie co innego, jak zaborczość silniejszych fizycznie mocarstw sąsiednich. Winą było Polski, że nie posiadała dość sił do zwalczania tej zaborczości. [...] Monarchowie sąsiedni dostatecznie oceniali korzyści, jakie osiągnąć mogli z wadliwej organizacji polskiej. [...] Pod wrażeniem katastrofy rozbiorowej naród podjął zabiegi nad wzmocnieniem swych sił umysłowo-moralnych i materialnych. Pracy umysłowej przewodniczyła ustanowiona w 1773 r. Komisja Edukacyjna [...]. Sejm zniósł konstytucję Stackelbergowską i zajął się obmyśleniem ustawy rządowej, odpowiadającej potrzebom państwa samodzielnego. Na sesji sejmowej 3 maja r. 1791 bez zachowania zwykłych formalności obradowych przeprowadzoną została nowa konstytucja. [...] Wtedy gdy Polska usiłowała wyjść z anarchii i wzmocnić się, związek czarnych orłów nie dopuścił do uzdrowienia jej organizmu [...].

W. Smoleński, *Przyczyny upadku państwa polskiego*, Warszawa 1921, s. 3–4, 9–10, 13.

Zadanie 16. (0–3)

a) Odwołując się do tekstów źródłowych, podaj różnicę pomiędzy szkołami historycznymi warszawską i krakowską w poglądach na przyczyn upadku Rzeczypospolitej.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Wymień działania, jakie według Władysława Smoleńskiego podjęła Rzeczpospolita, aby wyjść z impasu politycznego.

.....

.....

.....

.....

.....

c) Zaznacz poprawne dokończenie zdania.

Do dawnych praw kardynalnych na sejmie w 1773–1775 konstytucja Stackelbergowska dodała zapis mówiący, że

- A. stałym rządem jest Rada Państwa.
- B. królem może zostać tylko rodowity Polak.
- C. stały komput wojska może liczyć 30 tys. głów.
- D. Rada Państwa składa się z króla i przedstawicieli kół szlacheckich.

Materiały do zadania 17.

Źródło A.

Fragment tajnego pisma „Wiadomości z pola bitwy”

[...] Zanim spostrzegli się Moskale, już przednie swe straże utracili. W tejże zaraz chwili, młody nasz wojak czyni na nieprzyjaciela pozorny słaby napad z boku jego kolumny, tam więc na małą garstkę naszych z zajądlnością rzuca się wszystko, gdy tymczasem oddział strzelców zostając na dogodnym stanowisku, jednocześnie na bok i tyły nieprzyjaciela naciska i razi go silnie. W mgnieniu oka popłoch, zamieszanie i największy nieporządek w kolumnie moskiewskiej sprawia. Następnie wpadają kosynierzy ze swymi lotno-siekącymi kosami. Moskale bronią się dobrze, a jest liczba więcej jak dwa razy przeważająca. Walka zacięta trwa od północy do godz. 5 rano. Nasi bez odpoczynku rąbią, siekają, Moskale padają; między naszymi straty małe, jednak bolesne, bo dowódca oddziału raniony. Bitwa więc wstrzymana, ranni pozbierani i w największym porządku, z wolna, drogą ku Węgrowi, do wsi Szaruty nasi przybyli. [...]

Cyt. za: *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s. 232–233.

Źródło B.

Marsz Żuawów

[...]

*Pamięta Moskwa, co Żuaw znaczy,
Drżąc jego żołdat wspomina imię –
Sporo bo nakłuł carskich siepaczy
Brat nasz francuski, Żuawek, w Krymie.
Miechów, Sosnówkę, Chrobrz, Grochowska
Dzwoniąc też w zęby wspomni zbój cara –
Krwią garstka doszła mężnych nazwiska,
Garstka się biła jak stara wiara.*

*Marsz, marsz Żuawy
Na bój, na krwawy,
Święty, a prawy –
Marsz, Żuawy, marsz!*

W. Wolski, *Marsz Żuawów* [w:] M. Dubiecki, *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, z. 54, Kraków 1924, s. 9–10.

Zadanie 17. (0–1)

Źródła A i B dotyczą tego samego wydarzenia. Rozstrzygnij, o jakie wydarzenie chodzi, oraz podaj jego datę roczną. Uzasadnij swój wybór, odwołując się do odpowiednich fragmentów z obu tekstów.

Wydarzenie i data:

Uzasadnienie:

.....

.....

.....

.....

Materiały do zadania 18.

Źródło A.

Fragment opracowania historycznego

[...] *W światopoglądzie tym zasadniczą rolę odgrywają mit, irracjonalizm, symbolika. Światopogląd ten narzuca schematyczny, skrajnie uproszczony, tendencyjnie jednostronny, wyłącznie polityczny charakter życia, w którym główną rolę odgrywają zmitologizowany obraz: wroga, nowego państwa, nowego człowieka, nowego społeczeństwa, nieomylnego wodza, nieomyślnej partii i jedynie słusznej ideologii oraz właściwej metody, służącej realizacji przyjętego ideału. Rozpowszechnianiu tego światopoglądu w formie zmasowanej propagandy towarzyszy zinstytucjonalizowany, permanentny, programowo stosowany terror.* [...]

Doktryny polityczne XIX i XX wieku, pod red. K. Chojnickiej, W. Kozuba-Ciembroniewicza, Karków 2000, s. 333.

Źródło B.

Fragment opracowania historycznego

[...] określenie do systemu politycznego, ruchu i myśli politycznej [...]. [...] źródełstów tego systemu oznacza władzę polityczną sprawowaną w państwie, opartą na powadze moralnej i wyposażoną w nadzwyczajne uprawnienie do podejmowania decyzji strategicznych niezwiązanych normami prawnymi. [...] U podstaw [...] legło przekonanie, że instytucje publiczne wykonujące władzę polityczną powinny zostać uznane przez społeczeństwo za nosicieli wartości istotnych pod względem dziejowym. [...] Podstawową instytucją władzy państwowej był suweren rozstrzygający podstawowe kwestie polityczne. [...] W pierwszym wariantcie w roli suwerena występowała jednostka sprawująca najwyższy urząd w państwie: króla, regenta, prezydenta, szefa państwa lub stojąca na czele rządu w charakterze premiera (kanclerza). Objęcie jednego z wymienionych urzędów następowało w następstwie zamachu stanu, otwierającego drogę do przeprowadzenia zmian ustrojowych. [...] Drugi wariant polegał na wykonaniu uprawnień suwerena przez polityka, który oddziaływał na organy państwa, nie będąc piastunem najwyższego urzędu w ramach przyjętych rozwiązań ustrojowych. [...] Droga do władzy polegała na przeprowadzeniu zamachu stanu i obaleniu porządku demokratycznego. [...]

W. Paruch, *Zarys analizy politologicznej cech systemu politycznego* [w:] *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, vol. XVI, 1, Lublin 2009, s. 129–131, 134.

Zadanie 18. (0–2)

a) Wybierz poprawne dokończenie zdania.

Teksty źródłowe A i B opisują

- A. totalitaryzm i autorytaryzm.
- B. totalitaryzm i konserwatyzm.
- C. autorytaryzm i konserwatyzm.
- D. konserwatyzm i nacjonalizm.

b) Na podstawie tekstu źródłowego B oraz własnej wiedzy wymień trzy państwa, w których w okresie między I a II wojną światową panował system opisany w tym fragmencie.

Materiał do zadania 19.

Opis umowy międzynarodowej [fragment]

[...] to wielostronny układ międzynarodowy o charakterze paktu o nieagresji, podpisany [...] w Moskwie przez Polskę, ZSRR, Rumunię, Estonię i Łotwę. [...] ZSRR podjął starania, by postanowienia paktu [...] mogły wejść w życie bez oczekiwania na ratyfikację przez wszystkich sygnatariuszy. [...] Sygnatariusze wyrzekli się w nim stosowania siły w dochodzeniu swych pretensji terytorialnych. Postanowienia te dotyczyły też sowieckich roszczeń wobec rumuńskiej Besarabii i wschodniej granicy Polski ustalonej w traktacie ryskim. Do Protokołu przystąpiły następnie Litwa, Turcja i Persja (Iran). W Protokole [...] stwierdzono wyrzeczenie się stosowania siły we wzajemnych pretensjach terytorialnych. Spory miały być rozstrzygane metodami pokojowymi. Protokół ten został nazwany od nazwiska inicjatora dokumentu. [...]

Opracowania tematyczne M-631, <http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/70/plik/m-631.pdf> (data dostępu: 25.07.2016 r.).

Zadanie 19. (0–2)

Na podstawie informacji zawartych w tekście i własnej wiedzy wybierz poprawne dokończenie zdań.

a) Tekst źródłowy dotyczy porozumienia zwanego

- A. protokołem Litwinowa.
- B. paktem Brianda–Kellogga.
- C. paktem o nieagresji między Polską a ZSRR.
- D. paktem Ribbentrop–Mołotow.

b) W tym czasie ministrem spraw zagranicznych rządu polskiego był

- A. Józef Beck.
- B. Kajetan Morawski.
- C. Edward Raczyński.
- D. August Zaleski.

Materiały do zadania 20.

Źródło A.

Fragment traktatu politycznego

[...] Rząd Rzeszy Niemieckiej i rząd ZSRR uznają, po upadku dotychczasowego państwa polskiego, za wyłącznie swoje zadanie przywrócenie na tym terenie pokoju i porządku oraz zapewnienie żyjącym tam narodom spokojnej egzystencji, zgodnej z ich narodowymi odrębnościami. W tym celu obie strony porozumiały się co do następujących spraw:

Artykuł I

Rząd Rzeszy Niemieckiej i rząd ZSRR ustalają jako granicę swoich interesów państwowych na obszarze dotychczasowego państwa polskiego linię wykreśloną na załączonej mapie, która to linia zostanie opisana dokładnie w protokole dodatkowym. [...]

Artykuł III

Niezbędną reorganizację administracji państwowej na terenach położonych na zachód od wymienionej w artykule I linii granicznej przyjmuje na siebie rząd Rzeszy Niemieckiej, a tereny na wschód od tej linii rząd ZSRR.

Artykuł IV

Rząd Rzeszy Niemieckiej i rząd ZSRR uznają powyższe uregulowanie za bezpieczny fundament postępującego rozwoju przyjacielskich stosunków między swymi narodami.

[...] Rząd ZSRR nie będzie stwarzał żadnych przeszkód obywatelom Rzeszy i innym osobom pochodzenia niemieckiego, osiadłym na terenach jego strefy interesów, w przesiedlaniu się do Niemiec lub na teren niemieckich stref interesów, o ile tylko wyrażą one takie życzenie. Rząd zgadza się, aby przesiedlenia takie były przeprowadzane przez pełnomocników rządu Rzeszy w porozumieniu z odpowiednimi władzami lokalnymi oraz aby zagwarantowane zostały wszelkie prawa majątkowe przesiedleńców. Analogicznie bierze na siebie rząd Rzeszy Niemieckiej w odniesieniu do osób pochodzenia ukraińskiego czy białoruskiego osiadłych na terenach jego stref interesów [...].

Cyt. za: *Wiek XX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 191.

Źródło B.

Mapy. Podziały terytorium państwa polskiego

1.

2.

Zadanie 20. (0–2)

a) Podaj, z jakiego dokumentu pochodzi fragment zamieszczony w źródle A, oraz przyporządkuj mu jedną z map zamieszczonych w źródle B, wpisując cyfrę 1 lub 2.

Dokument

.....

Mapa nr

b) Na podstawie źródeł oraz wiedzy własnej podaj miesiąc i rok dokumentu ze źródła A i krótko scharakteryzuj jego postanowienia.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiał do zadania 21.

Fragment opracowania historycznego

[...] *Włoska doktryna wojenna nie była gruntownie opracowana, ale agresywny charakter faszystowskiego państwa wywierał niewątpliwie wpływ na jej cechy. Mussolini starał się za wszelką cenę wykrzesać z Włochów ducha starorzymskiego, przerobić ich, jak sam mówił, z narodu hotelarzy i lazaronów* w naród zdobywców. [...] Doktryna włoska, w ślad za niemiecką, uznawała konieczność wojny totalnej i odpowiedniego przygotowania ekonomiki do wojny już w czasie pokoju. Zdawano sobie sprawę z tego, że brak surowców strategicznych czyni Włochy mało odporne na blokadę i stąd jasna była konieczność możliwie szybkiego wywalczenia rozstrzygnięcia siłami zmobilizowanymi jeszcze przed rozpoczęciem wojny, przy ścisłym współdziałaniu trzech rodzajów sił zbrojnych. Włoską oficjalną doktrynę wojenną, której wyrazem była wydana w 1935 r. ogólna instrukcja cechowała „aktywność”, ruch, szybkie uderzenie, ryzyko, brak odwodów. [...]*

Cyt. za: A. Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2006, s. 334.

*Lazaron – bezdomny włóczęga uliczny we Włoszech.

Zadanie 21. (0–1)

Na podstawie tekstu źródłowego podaj założenie „doktryny wojennej” Włoch, a następnie krótko ją scharakteryzuj.

.....

.....

.....

.....

Materiały do zadania 22.

Źródło A.

Fotografia. Oddział polski

Źródło B.

Fragment opracowania historycznego

„Broni nie złożę, munduru nie zdejmę. Tak mi dopomóż Bóg” – takie słowa przyświecały [...] w najtrudniejszych dla historii Polski chwilach. Pozostał im do końca wierny i poświęcił dla ojczyzny swoje życie. Głęboko wierzył w sens podejmowanej walki i pociągnął za sobą innych. Zapisał się na kartach historii jako legendarny dowódca oddziału, który nie złożył broni i walczył do końca [...].

Ł. Ksyta, [...] *Historia prawdziwa*, Warszawa 2014, s. 7.

Zadanie 22. (0–1)

Zamieszczona w źródle A fotografia przedstawia jeden z oddziałów polskich, który do wiosny 1940 r. prowadził działania partyzanckie. Podaj imię i nazwisko oraz pseudonim dowódcy tego oddziału.

.....

Materiał do zadania 23.

Tabela. Pomoc Stanów Zjednoczonych w ramach planu Marshalla 1948–1954 (w milionach dolarów)

Kraj	Ogółem	w %
Austria	726,1	5
Belgia-Luksemburg	556,5	3,8
Francja	3103,8	21
Republika Federalna Niemiec	1472,6	10
NRD (pomoc żywnościowa)	15,0	0,1
Grecja	773,9	5,2
Islandia	34,6	0,2
Irlandia	146,2	1,0
Włochy	1577,8	10,7
Indonezja	101,4	0,7
Turcja	277,5	1,9
Wielka Brytania	3585,6	24,3

Na podstawie: *Wiek XX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 311.

Zadanie 23. (0–1)

Wskaż państwo, które otrzymało najmniejszą pomoc w ramach planu Marshalla oraz wyjaśnij, z czego to wynikało.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Zadanie 24. (0–12)

Wybierz jeden temat i go opracuj.

1. Wykaż, że za czasów panowania Oktawiana Augusta w Rzymie doszło do kryzysu republikańskiej demokracji.
2. Scharakteryzuj najważniejsze polityczne i gospodarcze osiągnięcia Piastów (X–XIV w.).
3. „Polska krajem bez stosów” – przedstaw źródła polskiej tolerancji i jej skutki na przestrzeni XVI i XVII w. W pracy wykorzystaj materiały źródłowe.
4. Scharakteryzuj przemiany społeczne i gospodarcze na ziemiach polskich w latach 1815–1914.
5. Wykaż, że do I wojny światowej doszło w wyniku konfliktów o militarne i gospodarcze interesy mocarstw światowych. W pracy wykorzystaj materiały źródłowe.

Materiały do zadania 3.

Źródło A.

Joanna Daranowska-Łukaszewska o sarmatyzmie [fragment]

[...] *W Rzeczypospolitej Obojga Narodów za sarmackie uważały się rody polskie oraz litewskie. [...] Ideologia sarmatyzmu hołdowała demokracji szlacheckiej, w myśl której pomiędzy szlachtą panowała równość, wyrażająca się m.in. w obowiązku powszechnego udziału w działaniach zbrojnych (tzw. pospolite ruszenie), obowiązywała także nietykalność osobista. Zgodnie z tą ideologią najważniejszymi instytucjami państwa były sejm i wolna elekcja. Cechowała ją również tolerancja światopoglądowa. Pielęgowano więzi rodzinne i towarzyskie, kultywując rozbudowane ceremonie obchodów świątecznych, ślubnych i pogrzebowych. [...] Położona na styku kultur europejskiej i azjatyckiej Rzeczpospolita, sama przecież wielokulturowa, wytworzyła dzięki pierwiastkom wielu kultur synkretycznie połączonym w sarmackim stylu życia wzorzec atrakcyjny na rozległych terenach poza Rzeczpospolitą. [...]*

Cyt. za: J. Daranowska-Łukaszewska, *Sarmatyzm*, www.muzea.malopolska.pl (data dostępu: 06.09.2016 r.)

Źródło B.

Konstytucja *Nihil novi* w opracowaniu Jakuba Sawickiego [fragment]

[...] *Ponieważ prawa ogólne i ustawy dotyczą nie pojedynczego człowieka, ale ogółu narodu, przeto na tym walnym sejmie radomskim wraz ze wszystkimi Królestwa naszego prałatami, radami i posłami ziemskimi za słuszne i sprawiedliwe uznaliśmy, jakoż postanowiliśmy, iż odtąd na potomne czasy nic nowego (nihil novi) stanowionym być nie ma przez nas i naszych następców, bez wspólnego zezwolenia senatorów i posłów ziemskich, co było ujmą i ku uciążeniu Rzeczypospolitej oraz ze szkodą i krzywdą czyjąkolwiek, tudzież zmierzało ku zmianie prawa ogólnego i wolności publicznej. [...]*

Cyt. za: *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 96.

Źródło C.

Tezy Marcina Lutra z 1517 r. [fragmenty]

1. Pan i nauczyciel nasz, Jezus Chrystus, mówiąc „Pokutę czyńcie” itd. (Mt 4, 17), chciał, by całe życie wiernych było pokutą.

2. Słowa „pokuta” nie można odnosić do pokuty sakramentalnej (to jest spowiedzi i zadośćuczynienia), która odbywa się za pomocą posługi kapłanów. [...]

59. Święty Wawrzyniec powiedział, że skarbem Kościoła są jego ubodzy, lecz mówiąc to użył tego wyrazu w jego ówczesnym znaczeniu.

60. Z całą pewnością twierdzimy, że klucze (przez zasługę Chrystusa powierzone) są owym skarbem Kościoła. [...]

62. Prawdziwym skarbem Kościoła jest przeniejświętsza ewangelia chwały i łaski bożej.

Cyt. za: *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 123.

Źródło D.

Zbigniew Kuchowicz o kontrreformacji w Europie i w Polsce

[...] *Lubo zawsze sekcie ariańskiej, albo jako ją niektórzy zowią nowochrześcijańskiej, w państwach naszych być i krzewić się prawo pospolite nie pozwalało, iż jednak [z jakiejś zgubnej przyczyny w interesie państwa] pomieniona sekta niedawnych czasów w państwach naszych, tak koronnych, jako i Wielkim Księstwie Litewskim, szerzyć się poczęła, która Synowi Bożemu przedwieczności ujmuje, reasumowawszy [w mocy swojej] zostawując przeciwko nim statut Władysława Jagiełły, antecesorą naszego, o heretykach za zgodą wszech stanów postanawiamy: Iż jeśliby kto taki znalazł się, który by sektę tę ariańską w państwach naszych tak koronnych, jako i Wielkim Księstwie Litewskim [i w ziemiach przyłączonych] śmiał i ważył się wyznawać, krzewić albo opowiadać, albo onej [głosicieli osłaniać i łaskawie traktować], a byłby o to [prawnie przekonany], takowy każdy wyżej mianowanemu statutowi podlegać ma i bez wszelakiej odwłoki przez starosty nasze, urzędy ich na gardle ma być karany [pod utratą starostwa, a ich poplecznikom, jak za zdradę stanu] [...]. Chcąc jednak [naszą łagodność] pokazać, jeżeliby się który takowy znalazł, co by tej sekty swojej wyrzec się nie chciał, takowemu na lat trzy do wyprzedania się pozwalamy [z zastrzeżeniem bezpieczeństwa dóbr i osób, tudzież prawa żądania zwrotu długów]. [W tym czasie mimo to] żadnych [praktyk swojej sekty] wyżej mianowanej odprawować nie powinien i do żadnych [publicznych obowiązków włączyć się] nie będzie mógł. [...]*

Cyt. za: *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997, s. 156.

Źródło E.

Akt konfederacji warszawskiej [fragment]

[...] *Oznajmujemy wszystkim wobec komu należy na wieczną tej rzeczy pamięć, iż pod tym niebezpiecznym czasem, bez króla pana zwierzchniego mieszkając, staraliśmy się o to wszyscy pilnie na zjeździe warszawskim, jako byśmy przykładem przodków swych sami między sobą pokój, sprawiedliwość, porządek i obronę Rzeczypospolitej zatrzymać i zachować mogli. [...] Naprzód żadnego rozerwania między sobą nie czynić, ani rozłączenia żadnej dopuścić jako w jednej, nierozdzielnej Rzeczypospolitej, ani jedna część bez drugiej pana sobie obierać ani stronnictwami prywatnymi z inszym narabiać. [...] A iż w Rzeczypospolitej naszej jest różność niemała w sprawie religii chrześcijańskiej, zabiegając temu, aby się z tej przyczyny między ludźmi rozruchy jakie szkodziły nie wszczęły, które po inszych królestwach jasnie widzimy, obiecujemy to sobie wspólnie za nas i potomków naszych na wieczne czasy pod obowiązkiem przysięgi, wiarą, uczciwością, honorem i sumieniem naszym, iż którzy jesteśmy rozróżnieni w wierze pokój między sobą zachować, a dla różnej wiary i odmiany w kościele krwi nie przelewać ani się karać konfiskatą dóbr, poczcziwością,*

Źródło C.

Obrazy wojny oczami historyków i polityków

Engels: „Dla Prus-Niemiec niemożliwa już teraz żadna inna wojna prócz światowej. A byłaby to wojna światowa niebywałych dotąd rozmiarów, niebywalej siły. 8 do 10 milionów żołnierzy będzie się wzajemnie mordowało objadając przy tym do cna całą Europę [...]. Spustoszenie, spowodowane wojną trzydziestoletnią, zgęszczone w krótkim okresie trzech czy czterech lat i rozszerzone na cały kontynent, głód, epidemie, [...] beznadziejny chaos w naszym sztucznym mechanizmie handlowym, przemysłowym i kredytowym – wszystko to skończy się powszechnym bankructwem.”

Moltke: „Gdy wybuchnie wojna, nie da się przewidzieć ani czasu jej trwania, ani jej końca. Walkę podejmą największe mocarstwa Europy uzbrojone jak nigdy dawniej. [...] Moi Panowie, może to być wojna siedmioletnia, może to być wojna trzydziestoletnia – i biada temu, kto w Europie wznieci pożar, kto pierwszy przytknie lont do puszki z prochem”.

Foch: „Wojna przynosi ciężkie przejścia i cierpienia, wraz z nią wszędzie się kończy życie. Stąd wniosek, że wojna nie może trwać długo, a więc trzeba ją toczyć z energią, aby szybko osiągnąć cel; w przeciwnym razie nie daje rezultatu”.

Bloch: „W warunkach udoskonalonej, nowoczesnej broni i milionowych armii wojna między mocarstwami jest niemożliwa, a gdyby doszło do jej wybuchu, przyniesie zglębę wszystkim stronom walczącym. W przyszłej wojnie bowiem ujawnią się zasoby moralne i intelektualne wszystkich narodów, cała potęga cywilizacji współczesnej, udoskonalona technika, a obok tego zagrają uczucia, uzewnętrznia się charaktery, umysł i wola”.

J. Pajewski, *I wojna światowa 1914–1918*, Warszawa 1991, s. 3–4, 6.

Źródło D.

Antoni Czubiński o początkach I wojny światowej

[...] Mimo że groźba wojny zarysowała się już na przełomie wieków, jej wybuch w lipcu 1914 r. zaskoczył tak przeciętnego obserwatora wydarzeń jak i wielu wybitnych polityków. Wojna rozpoczęła się od ataku Austro-Węgier na Serbię [...] i trwała do podpisania układu o zawieszeniu broni między Niemcami a państwami stowarzyszonymi i sprzymierzonymi [...]. Austro-Węgry parły do wojny, ponieważ miały za sobą poparcie Niemiec. Później do bloku przyłączyła się Bułgaria i Turcja. Serbia podjęła obronę, ponieważ liczyła na pomoc Rosji, a ta z kolei na pomoc Anglii i Francji. Wbrew swej woli do wojny wciągnięta została Belgia. Wraz z Wielką Brytanią do wojny przystąpiły kraje zamorskie. Przeciw Niemcom wystąpiła Japonia. [...] do wojny włączyły się Włochy [...]. W 1917 do wojny przystąpiły Stany Zjednoczone Ameryki. [...] Poszczególne państwa nie ujawniły swych celów wojennych. Głosiły, że prowadzą wojnę obroną. [...] Faktycznie każde państwo miało swoje ukryte cele ekspansywne i zaborcze. [...]

A. Czubiński, *Historia Polski XX wieku*, Poznań 2003, s. 52–53.

[illegible]

BRUDNOPIS (*nie podlega ocenie*)

Wszystkie arkusze maturalne znajdziesz na stronie: arkuszematuralne.pl

